

ПРАВО, КУЛТУРА И ЕТИКА

УДК: 340.1:32 (497.11)
Прегледни рад

Српска политичка мисао
број 2/2011.
год. 18. vol. 32.
стр. 235-262.

Јован Ђирић

Институт за упоредно право, Београд

ПРАВНА НАУКА У СРБИЈИ ДАНАС

Сажетак

У овом чланку, аутор разматра неколико питања о положају и значају правне науке у Србији, од којих је основно питање: какав је утицај правника научника на политичаре доносиоце одлуке? Практично, питање је колико су политичари у Србији спремни да саслушају и уваже мишљење, ставове, аргументе струке и науке? Аутор овог чланка сматра да тзв. доносиоци одлука, односно политичари у Србији веома мало уважавају аргументе струке и науке, пре свега када је реч о праву, већ да су им најважнији математички резултати гласања у Парламенту. И систем тзв. пројектног финансирања, не доприноси томе да се побољша положај правна наука у Србији. Тај систем доводи до тога да научници све више пишу различите чланке и књиге, заправо до тога да настаје систем хипер-продукције, а самим тим и смањивања квалитета. Осим тога, поставља се и питање како функционише систем рецензирања код пројектног финансирања. Углед и ауторитет науке и научника у Србији је због свега данас нижи него што је био некада. Аутор овог чланка због тога истиче да би једно добро решење било направити неку мешавину између пројектног и институционалног финансирања.

Кључне речи: правна наука; доносиоци одлука; пројектно и институционално финансирање; хипер-продукција

Најпре би се овде могло поставити питање да ли је право уопште наука, или је у питању вештина,¹⁾ можда чак и уметност. У вези са тим би се такође могло поставити и питање: „какав је значај правних научних истраживања и каква је могућност истраживача правних феномена да утичу на доносиоце одлука, те шта би у том смислу евентуално требало променити?“ Ово питање се даље може поделити још и на два следећа: како применити постојеће право у једном конкретном случају; и како направити право (написати закон), е да би се постигли одговарајући друштвени, економски, политички циљеви? На пример, какве законе треба донети да би се порез боље наплаћивао, а буџет боље пунио,²⁾ односно, какав закон донети да би се подигао ниво безбедности саобраћаја, или на пример какве законе донети да би судски поступци били бржи, односно какве законе донети да би било мање хулиганских изгреда на спортским стадионима?³⁾ Односно, на пример, како искористити искуства неких других земаља у смањивању стопа криминалитета?⁴⁾

Оваква питања, овакве ситуације, могу бити карактеристичне и када је на пример реч о медицини, о медицинским истраживањима. Који од постојећих лекова применити, да би се „оборила“ висока температура, односно који лек применити да би се пацијенту снижио висок крвни притисак? Друго је питање како пронаћи (направити) лек, који ће у будућим ситуацијама на најбољи могући начин снижавати температуру и обарати притисак? И када је реч о медицини, као и када је реч о праву, у тим двома различитим ситуацијама, различита је улога и значај, са једне стране непосредних практичара и практичног знања, а са друге стране научника (увек више теоретичара).⁵⁾ Јасно је међутим, да без теоретичара, који систематизују знање и преносе га на друге, тј. остављају га будућим поколењима, не може постојати ни практично знање за данас. Без

- 1) Bizina Savanelli, „Mutual Transition Spiral and Evolutionary Development of Single Positive Law and Plural Normative Order Related to the Comparative Normative Order Study“, *Страни правни живот*, 1/2011, стр. 29-61.
- 2) Снежана Стојановић, „Пореска конкуренција у савременим европским државама – случај Луксембурга и Швајцарске“, *Страни правни живот*, 1/2010.
- 3) О томе на пример Дејан Шупут, „Извори казног права у области спорта и усклађеност српског права са међународним стандардима“, *Страни правни живот*, 1/2011.
- 4) Ђорђе Игњатовић, „Државе са ниском стопом криминалитета – пример Малте“, *Страни правни живот*, 3/2009 стр. 49-67
- 5) Замислимо сеоског лекара који је десетине година провео радећи у сеоској здравственој станици, где се сусретао са различитим манифестним облицима здравља и болести, уопште не мора бити необично да он буде успешнији у постављању дијагнозе од професора доктора из београдског Клиничког центра. Јер, једно је теорија, о којој се чита у књигама, а друго је пракса, која се непосредно, уживо види.

записаних, сачуваних старих рецепата, не могу се открити ни данашњи, а ни будући, нови рецепти. Односно без старог знања, нема ни новог знања и надоградње постојећег знања. Знање и наука су као један бесконачни ланац, где један беочуг тог ланца увек произилази и наставља се на претходни, а представља почетни основ за неки следећи беочуг. Готово никада ми не можемо знати какав ће практични значај у будућности имати оно што у овом тренутку делује као сасвим непрактична теорија. Због тога је, између осталог потребно „ослободити“ научничку машту, а не омеђивати је превише и самим тим је и спутавати. Због тога систем пројектног истраживања и систем у којем је научник омеђен претходно постављеним циљем, задатком, методологијом, не мора бити баш најбољи могући.

Када говоримо о правној науци, о значају правне науке, у првом плану се налази питање „Како направити најбољи могући закон?“ Суштински, дакле свако питање о значају правне науке и истраживања у овој области, може се на крају крајева свести на то питање: „како пронаћи и направити најбољи закон да би се остварио одговарајући, најоптималнији друштвени циљ? Јер, за вештину која се састоји у томе „како написати тужбу – жалбу“, наука и теорија могу понекад бити контрапродуктивне. Али, са друге стране, ако бисмо ту тезу до краја развили, онда нам књиге и уџбеници нису ни потребни, већ су нам довољни приручници типа: „сам свој мајстор“, односно кратка упутства преко интернета. Међутим, доношење пресуде је увек један специфичан и комплексан социо-психолошки процес, где знања из врло различитих области врло много долазе до изражаја.⁶⁾ Тужба или жалба се можда и могу успешно написати уз помоћ интернет-водича „Сам свој адвокат“, али се не може бити добар судија, уколико се не поседују адекватна шира знања из психологије, социологије, етике, политикологије, историје, и много тога другог, уколико дакле судија није комплетна личност у сваком погледу. Од посебног је значаја да ли су судије праведни и поштени, независни, објективни, добро едуковани, да ли су на овај или онај начин ушли и у правну, али и у друге, понекад не само друштвене науке.⁷⁾ Судија се не може бити само на основу краткотрајне припреме путем интернет – водича „сам свој...“ Хоћемо дакле да кажемо да је неопходно врло много користити достигнућа правних и других друштвених наука ако хоћемо да будемо добре судије, а чини се да овде и није потребно посебно наглашавати шта и у научном, а још више у практичном

6) Михајло Аћимовић, *Судска психологија*, Београд, 1983.

7) Јован Ћирић, *Друштвени утицаји на казнену политику судова*, Београд, 2001.

смислу значи имати добре, поштене, праведне, ефикасне, независне судије. Другим речима да поједноставимо и шематизујемо до крајности:

претпоставка А) друштво не може бити успешно и просперитетно у економском и сваком другом погледу, уколико нема добре, способне, образоване, независне, поштене, праведне судије и исте такве законе

претпоставка Б) судија не може бити добар, успешан, независан, образован, праведан, поштен, ако стално не ради на сопственој едукацији, ако стално не прати савремена и не само савремена достигнућа у праву и науци уопште;

закључак Ц) за успешно, независно, ефикасно и праведно правосуђе и правни систем у целини, потребно је, између осталог да постоји развијена правна наука, правна мисао, која ће их на адекватан начин едуковати.

У најопштијем смислу се може рећи да је

- 1) Значај права и правних истраживања изузетно је велики и не сме се занемаривати под утицајем разних приземних, профаних квантификација, јер је у ствари правна држава, „владавина права“, са једне стране нешто што је тешко ухватљиво, а са друге стране нешто што има изузетан, врло опипљив непосредни економски значај;
- 2) Тешко је очекивати да се у догледној перспективи, истраживачи, зналци, научници, у области друштвених (правних) наука, појаве као неко чија ће се мишљења, савети, препоруке, сугестије, више слушати и посебно уважавати, нарочито од стране доносилаца одлука из неколико првенствено политичких разлога;
- 3) У борби за боље вредновање, у ситуацији велике хипер-продукције радова из свих научних области не може се очекивати да се глас струке и науке чује далеко, јер више ништа не бива доживљено као нешто ново, нешто вредно пажње. Једноставно хипер-продукција научних радова заглашује суштину.

I

Људи би могли поставити питање – чему друштвене науке уопште, у том смислу и право, правне науке – довољно је са интереса преписати туђа законска решења, прогласити их, изгласати то

за домаће законе и ствар је решена. Ово нарочито када се ради о законодавним процесима – процесима доношења закона. То би отприлике значило и следеће: потребни су нам компјутери, људи који знају да рукују компјутерима и који добро говоре енглески језик и практично ништа више од тога. Шта ће нам научни институти за право, па у догледној будућности и правни факултети, а на крају, чак и познаваоци страних (енглеског) језика, јер, постојаће компјутерски програм за превођење.⁸⁾ Практично би то значило да нам осим компјутерских стручњака, програмера, ништа друго није ни потребно: ни правници, ни социолози, ни економисти, ни филозофи, ни преводиоци, само компјутерски програмери, који ће направити одговарајући програм за прикупљање страног права, за превођење страног права, те онда „гласачка машина“ у парламенту, више нема шта да размишља, већ само да гласа.

Таква негативна футуристичка визија, у Србији је на неки начин, већ почела да се остварује – српске власти се нескривено хвале бројем донетих закона, који су наравно хармонизовани са европским правом. Догађају се у том смислу неке, готово невероватне ствари. Карактеристична је ситуација од 5. маја 2010. године, када је према извештајима медија, било усвојено чак 85 закона у једном дану у Скупштини Србији.⁹⁾ Очигледно је да нам у тој и таквој ситуацији нису потребни ни научни институти, ни правници, нити било ко, поготово неко ко нешто зна, потребни су нам само послушни „подизачи руку“.

Било би занимљиво, након једног таквог дана, онима који су донели те законе, посланицима владајуће већине, ставити у задатак да наброје макар само називе, макар само половине свих тих закона, које су тако ревносно изгласали.

Какав је ауторитет права уопште у читавој таквој ситуацији? Да ли је дакле довољно донети један закон да би он уопште функционисао? Могу ли се без стручно-научног промишљања, антиципирања како ће нешто функционисати у пракси, доносити закони?

„Проевропски“ закони се у Србији дакле ревносно усвајају, али и поред тога, из Европе стижу знатне критике по питању успостављања „владавине права“ у Србији. У том смислу треба поменути интервју амбасадора ЕУ у Србији Венсана Дежера: „Веома је важно за сваку државу која жели да се прикључи ЕУ да има ефи-

8) Такав програм постоји већ сада - „Google Translator“. Да ли је и колико је то права ствар, то је већ друго питање.

9) Златко Николић, „Правни транспланти – од потреба до злоупотреба“, *Правна ријеч*, 23/2010 стр. 223.

касан и независан правосудни систем. То је оно на чему желимо да заједно радимо са српским властима. Желимо да се гарантује да је независност судства у центру.”¹⁰⁾

Због чега ово помињемо? Па једноставно зато што, да је неки домаћи научни радник, или читава институција изрекла тако нешто, домаћи доносиоци одлука (политичари) би се томе подсмехнули и не би узели за озбиљно, а овако... Све у свему, није било позитивне оцене европских званичника о реформи српског правосуђа. Ту негативну оцену су изrekli и Европска комисија, и Барозо¹¹⁾ и Штефан Филе¹²⁾ и многе европске владине и невладине организације,¹³⁾ које се баве проблематиком владавине права и независности правосуђа. Упркос свему, упркос свим законима, које је српски Парламент усвојио, Србија је данас можда још и даље од ЕУ, него што је некада била. Србија још увек нема независно судство, а тај недостатак има и те како високу економску цену. Исто као и корупција, корупција која је у Србији и даље на врло високом нивоу. Независност судства и корупција, су феномени који се не могу разрешити тако што ће се са интернета „скинути“ готова законска решења и попут неког лека (медицинског рецепта) преписати - применити у српском, или неком другом друштву. Наводимо у том смислу пример Врховног суда Велике Британије. До 1. октобра 2009. године, функцију Врховног суда у В. Британији обављао је „Дом лордова“, чији је Председник истовремено био Министар правосуђа и постављао судије нижих судова, односно са друге стране, „Дом лордова“ јесте и законодавни орган. Дом лордова је дакле у исто време био део и судске и законодавне и извршне власти. И поред свега, не може се рећи да је британско друштво недемократско друштво које није имало независно правосуђе.¹⁴⁾

Замислимо с тим у вези могућу ситуацију да у Србији на пример Председник одбора за правосуђе у Скупштини Србији, обавља истовремено и функцију Министра правде и Председника врховне судске инстанце. Како би то, односно на шта би то личило? Да

10) www.politika.rs/rubrike/Hronika/Ispravljaju-se-greshke-reformi-srpskog-pravosudja.lt.html.

11) www.emportal.rs/en/news/serbia/120737.html.

12) Из документације коју поседује организација „Друштво судија Србије“.

13) Предраг Вукасовић, „Венецијанска комисија и њено бављење Србијом“, *Страни правни живот*, 1/2010.

14) Дејан Павићевић, „Врховни суд Уједињеног Краљевства“, *Страни правни живот*, 3/2010.

ли би уопште то могло да функционише? Британци међутим нису имали потешкоћа, тј. проблема да успоставе демократију, независно правосуђе, „*rule of law*“, чак да свима осталима буду узор у томе. Како и зашто у Србији то никако не би могло да функционише, а у Британији је функционисало и то чак врло добро? Одговор се можда крије у неухватљивом духу времена, у традицији, у „аристократизму“ Велике Британије, где су правници, тј. судије традиционално долазили из богатијих слојева, из аристократских кругова, школованих на Оксфорду, Кембриџу и другим најпрестижнијим универзитетима.¹⁵⁾ Тај дух, који се не може ухватити, докучити простом (интернет) анализом законских текстова, већ једним холистичким испитивањем и сагледавањем целокупне друштвене стварности¹⁶⁾ кључ је за разумевање зашто нешто, на пример трава, или независно судство, може у Великој Британији, а не може у Србији и обрнуто.

Јасно је да данашњи глобализовани свет, подразумева, између осталог, и глобализовано право, односно уједначене и хармонизоване правне стандарде, како на нивоу Европе, тако и на нивоу читавог света. Нема данас ниједне државе која је изолована, чији је систем потпуно независан од спољних утицаја, те право и поједине правне норме унутар једне земље, треба сагледавати имајући у виду и спољне утицаје, односно европске (спољне) правне стандарде, али, са друге стране то никако не сме да значи да доносиоци закона (одлука) не треба да имају у виду читав низ, на први поглед невидљивих утицаја историје, традиције, менталитета и можда нарочито онога како је то функционисало и на какве је проблеме наилазило тамо одакле то сада преузимамо (преписујемо).¹⁷⁾ Поједностављивање које би се састојало у преписивању туђих закона, без да се све ово сагледа, било би крајње нефункционално са једне стране, а за правнике – научнике, истраживаче, ипак понижавајуће. Но, на страну сујета правника - научника, истраживача, потпуни неуспех који су српски доносиоци одлука остварили у вези са реформом правосуђа, те „пацке“ које су добили од европске јавности, упркос свему на шта их је домаћа стручна и научна јавност упозоравала, погодиће по-

15) Зорица Мршевић, „Организација редовних судова и положај судија у Енглеској“, *Архив за правне и друштвене науке*, 3-4/1990.

16) Драган Митровић, „Холизам и право“, *Архив за правне и друштвене науке*, 1-2/2004.

17) Јован Ћирић, „Невоље са упоредним правом“, *Страни правни живот*, 1/2008.

најмање ту стручну и научну јавност, нешто мало више доносиоце одлука, а понајвише ипак читаво друштво и земљу.¹⁸⁾

Другим речима, да закључимо када је реч о питању – какав је значај права и правних истраживања, односно како се остварује правна држава, тј. постоји ли формула за тако нешто? „**Успостављање правне државе (владавине права) од изузетног је економског, практичног значаја, а при томе то успостављање се не може спровести по једноставној математичкој шеми - операцији: А једнако Б, Б једнако Ц – значи А једнако Ц.**“ Једноставно речено, без развијене правне науке, као и правне свести уопште, нема погодних основа за успостављање онога што називамо „владавина права“.¹⁹⁾

У праву као и у друштвеним наукама уопште, ствари су најчешће врло компликоване, а политичари, доносиоци одлука, технократе, попут некаквих (друштвених) технолога захтевају једноставне, прагматичне, прецизне, математичке одговоре,²⁰⁾ одговоре на на пример питање: „Хоће ли, уколико донесемо тај и тај закон, правна држава бити успостављена, а корупција искорењена?“ Када им истраживачи из области друштвених и правних наука, узврате да им на то питање не могу одговорити, јер је сама природа друштва таква, 'доносиоци одлука' се врло често одлучују да потраже неког другог 'бољег' истраживача који ће можда знати одговор. Онда наравно пронађу тог „бољег“ истраживача, који, да би им се „препоручио“, „погоди“ музику коју би доносиоци одлука волели да чују, па им управо ту музику „одсвира“.²¹⁾ Доносиоци одлука тада бивају задовољни, али и дотични „музичар“, који

18) Као када буде ухапшен и (предуго) држан у притвору један невин човек, који се приказује као кривац, а онда се докаже да је он невин, те буде пуштен из притвора. Ко на крају плаћа цех. Не они који су га ухапсили и можда политичари који су тражили његово хапшење, још мање они (адвокати) који су упозоравали да је то невин човек који не сме бити у притвору. Цех плаћа читаво друштво, буџет, тј. сви порески обвезници, јер невинно оптуженом (ухапшеном) мора бити плаћена одштета. (Наташа Мрвић-Петровић, Здравко Петровић, „Накнада штете због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде у страним законодавствима“, *Страни правни живот*, 3/2010, стр. 7-33)

19) Rainer Faupel, „The Rule of Law“, *Страни правни живот*, 2/2009.

20) Ово је можда посебно карактеристично за револуционаре, реформаторе, иноваторе, за све оне доносиоце одлука који својим одлукама желе да мењају друштво и човека, а то је нешто што је за Србију и њене доносиоце одлука било карактеристично и 1945. и 2000. године. Реформаори – револуционари наступали су у тим случајевима са различитих идеолошких позиција, али са увек истом вером и надом да се друштво и људска природа може променити, обликовати у одговарајућем пожељном правцу.

21) На пример, посаветује их да је решење и „чаробни штапић“ у томе да се донесе закон о одузимању имовине стечене кривичним делом и тиме су тобоже решени сви проблеми у вези са криминалом.

добије одговарајући бакшиш. Они, други, који су упозоравали да то баш и није добра музика, остају кратких рукава, на њих се гледа са извесним подсмехом, њихово знање се омаловажава, јер ето они нису били у стању да открију „чаробну“ формулу $A=B=C$ Формулу која наравно када су друштво и друштвене науке у питању, не постоји, али, коју су ето пронашли „довитљиви“ истраживачи, који су „погодили“ укус доносилаца одлука. То наравно пре или касније доводи до тога, да и ови други истраживачи, не би ли дошли до бакшиша, почињу да откривају ту формулу $A=B=C$... Сви на крају бивају задовољни и наручиоци музике (доносиоци одлука) и музичари, који добијају добар бакшиш. Једино су незадовољни „гости у кафани“, који су принуђени да слушају какофоничну, лошу музику. Ти, „други гости у кафани“, заправо су сви грађани, друштво у целини.

II

Тако долазимо и до друге групе питања, која се свODE на следеће: ***зашто се мишљења, савети, препоруке, сугестије правника – научника истраживача, више не слушају, не уважавају довољно, те шта би у вези са тим требало предузети?***

Сматрамо да постоји више разлога за то. Неки разлози налазе се у политици, док се други налазе у специфичним унутрашњим антиномијама права, као и противуречностима самог друштва.

Право се налази у тесној повезаности са политиком и понекад је тешко разлучити када престаје право, а када почиње политика. Заправо се многе политичке одлуке у пракси реализују, кроз правне форме, кроз законе. Законима се могу мењати обичаји и изграђивати нови морал.²²⁾ То је уосталом једна ноторна ствар, доказана у многим случајевима, а нарочито, баш када је реч о Србији, која је увек обиловала револуционарима и реформаторима сваке врсте. У том смислу ако се не може тачно разлучити шта је и докле је право, а шта је и докле је политика, онда је сасвим логично да сваки политичар, без обзира какву школску спрему имао, тј. које струке био, себе увек доживљава, бар мало и као правника. А то ће рећи да најчешће није спреман да себи, а нарочито другима, призна да није у праву, односно да прихвати да нешто није по праву.

22) Рудолф Леградић, *Социологија права*, Београд, 1968.

Све у свему, овде нам се намеће питање: **због чега правна наука и истраживања у правној науци, немају више одјека и утицаја у лаичкој јавности, па и међу доносиоцима одлука, политичарима?** Обичан човек, лаик, чак и када је високо-образован, неће се упуштати у дискусије о квантној механици или неуро-физиологији. О праву међутим, као и о политици (а то су две повезане ствари, као што рекосмо) а наравно и о фудбалу, сви све знају, па је у таквој ситуацији онима који о томе стварно нешто знају, тешко да дођу до речи и кажу нешто што би могло бити „глас разума.“

Замислимо у том смислу управо једну фудбалску утакмицу (пример. ситуација број 1) и замислимо две навијачко-хулиганске групе које се међусобно потуку. Падне крв, буде повређених, а материјална штета у граду велика. Лаичка публика све то гледа на телевизији из удобних фотеља, застрашена, ако ништа друго, а оно за своју имовину, своје аутомобиле на паркиралиштима. Та лаичка већина мисли и верује да су према тим хулиганима, органи државе били исувише благи, да све треба показњавати најстрожим могућим казнама и она то *де фацто* и тражи од политичара – доносилаца одлука. Политичари могу знати да се строгим казнама, или само строгим казнама не може много постићи, али, они такође знају да ће та „лаичка јавност из фотеља“ гласати на следећим изборима.²³⁾ Наравно да ће тада политичари („*decision maker*“) обећати својим гласачима брзу и одлучну, да не кажемо „језиву“ реакцију државе. Потпуно са стране налазе се стварни зналци читаве те проблематике, научници, истраживачи, они који знају да строге казне у тим условима могу бити контрапродуктивне. Млади људи када буду послати у затвор, најчешће неће из њега изаћи поправљени, ресоцијализовани, већ у ствари још гори, јер су затвори *de facto* школе криминала.²⁴⁾ Са једне стране застрашујуће слике криминала, а са друге стране „олако обећана брзина“ и наивно веровање да ће се строгим казнама, све врло брзо довести у ред. Сасвим са стране, на маргинама, налазе се они који кажу: „то су наша деца, немојте бити престроги према њима и немојте их слати у затвор, јер их тиме шаљете на пут криминала, на пут без повратка“. Овде се ради о томе да лаичка јавност одувек верује да се казнама и кажњавањем може постићи готово све, верује у оно према чему је научна мисао одувек била крајње скептична.²⁵⁾ Још од Бекарије који је тврдио да

23) Сигурно у већој мери, него навијачи – хулигани, од којих многи и немају право гласа.

24) Добривоје Радовановић, *Човек и затвор*, Београд, 1992.

25) Зоран Стојановић, „Генерална превенција и заштитна функција кривичног права“, *Анали Правног факултета у Београду*, у част академика професора Милана Милутиновића, 1-2/1994.

извесност кажњавања, макар и благог, делује знатно превентивније него врло строго прописане казне, за које је извесно да ће се лако моћи ескивирати.²⁶⁾ Још од времена средњег века и Енглеске у којој је за цепну крађу била прописана смртна казна јавним вешањем, али је забележено да је баш тада за време јавних вешања, када се светина тискала на трговима, било највише цепних крађа,²⁷⁾ па све до данас и ситуације у вези са борбом против корупције на пример. Шведско друштво се сматра врло некорумпираним, иако је тамо за примање мита предвиђена казна само до 2 године затвора, а насупрот томе у Кини је у појединим, најтежим случајевима, прописана чак и смртна казна,²⁸⁾ али је у Кини корупције ипак знатно више.

Зналцу, научнику, правнику, је јасно да се казном не постиже све, али како то објаснити застрашеном и конзервативном јавном мњењу са којим се лако може манипулисати, које се лако може „спиновати“.²⁹⁾ Ово је једна од можда најтипичнијих ситуација у којима се исказује потпуна немоћ правних и уопште друштвених наука. Поједностављено речено: проблем овде, у овом примеру није у праву као таквом, у несавршености његовог научног и методолошког апарата, већ једноставно речено у политици и политичким манипулацијама, манипулацијама са правом и правничким (друштвеним) знањима и наукама.

Однос између правника и политичара је дакле крајње специфичан. Политичар се лекару никако неће мешати у посао, али правнику хоће. Као што је у своје време тешко било замислити одговор правника: „не друже министри, нисте у праву, то је немогуће...“ тако је и данас тешко замислити сличну ситуацију са „не, господине министри...“³⁰⁾ Разлози су историјско – менталитетске природе, између осталог и у томе што смо некада имали политичаре - револуционаре, данас политичаре- реформаторе, а сви они који хоће да мењају друштво, код свих њих, као да у подсвести и даље егзистира оно чувено Брозово о правницима који се „држе

26) Чезаре Бекарија, *О злочинима и казнама*, (превод са италијанског), Сплит, 1984.

27) Н. Срзентић, А. Стајић, Ј. Лазаревић, *Кривично право – општи део*, Београд, 1984.

28) Драган Јовашевић, „Кривична дела корупције“, *Страни правни живот*, 3/2008, стр. 179-214.

29) Јован Ћирић, „Виктимолошке злоупотребе“, *Правни живот*, 9/2010.

30) Тако на пример Василије Крестић, критикујући Председника САНУ, Николу Хајдина, каже како је Хајдин једном приликом у ужем кругу академика, а поводом намере да се у САНУ одржи научни скуп о Косову и Метохији, рекао и следеће: „Шта ће нам поводом те намере рећи политичари?“ (www.pecat.co.rs/2011/03/rukovodstvo-sanu-vodi-protivsrpsku-politiku/) Наравно, ми морамо истаћи да ово можда и није тачно, али, можда ипак јесте тачно. У сваком случају у свести и подсвести знатног броја људи, па и научника, постоји извесно мање или веће зазирање, да не кажемо страх од политике и политичара.

закона, као пијан плота“.³¹⁾ Хоћемо заправо да кажемо да је нарочито само доношење закона у Србији увек и у једностраначкој и у вишестраначким скупштинама, било ствар понајпре политике, а много мање логичких, (правних, техничких) аргумената. На неки начин, ма колико парадоксално то звучало, ово је нарочито карактеристично у вишестраначким парламентима, где подела на „нас“ који смо на једној и „њих“ који су на другој страни, посебно долази до изражаја, а што доводи до тога да аргументована, тзв. јавна расправа сасвим изостаје.³²⁾ Посланици опозиције, критикујући поједина законска решења, углавном се више баве другим, општим демагошким питањима, као и различитим опструкцијама, док се посланици „већине“ углавном труде да у бројчаном смислу обезбеде већину за своје законске пројекте, али и то тек само у тренутку гласања, док приговоре опозиције уопште и не слушају.³³⁾ Узалуд је тада да научници упозоравају да је поједино законско решење противуставно, противно европским стандардима, или на било који други начин лоше. Научници ће тада бити оцењени као „њихови“, против „нас“, а то ће рећи да сви, па и најлогичнији и најнаучнији аргументи неће бити чак ни саслушани, а камоли уважени.

У вези са тим, тј. у вези са доминацијом политике над струком и науком, морамо се овде осврнути и на актуелну реформу српског правосуђа. Прича о српској реформи правосуђа у том смислу је заиста више него парадигматична. (*пример, ситуација број 2*) То што су се српски (правни) научници и судије, те уопште људи од струке, од самог почетка негативно изјашњавали о реформи правосуђа, уопште није било уважавано од стране „decision maker-a“, практично политичара.³⁴⁾ Важнији је био глас једног посланика ветеринара, лекара, или инжењера,³⁵⁾ него читав елаборат једне научне институције, у чијој изради је учествовало на пример десетак најугледнијих доктора наука. Све док други „decision maker-и“,

31) Слободан Вуковић, *Корупција и владавина права*, Београд, 2002

32) Одлуке се како су то још одавно тврдили учени људи, доносе у врховима политичких странака. (Јован Ђорђевић, *Друштвено-политички систем*, Београд, 1982)

33) Односно обезбеде да у дану за гласање сви буду присутни и сви гласају онако како је договорено.

34) Тако су на пример неки научници, истраживачи, указивали, и на ставове Венецијанске комисије по питању реформе правосуђа, али, то није нико узимао у обзир. (Предраг Вукасовић, „Венецијанска комисија и њено бављење Србијом“, *Страни правни живот*, 1/2010)

35) Овим ни најмање не желимо да омаловажимо ветеринаре, лекаре, инжењере, али, помислимо како би то изгледало када би посланици, правници одлучивали коју ће инјекцију, лек дати ветеринар или лекар, односно какав пројекат ће изградити инжењер. Чак и правницима који се баве политиком, то не би пало на памет.

европске бирократе, нису рекле своју реч, своју негативну оцену. То говори о много чему, о противуречностима (вишестраначке) демократије саме, где се најчешће одлучује само на основу броја, а не на основу аргумената, као што говори и о томе да је у српској традицији уобичајена доминација политике и над правом и над свим осталим. Како год, тек аргументи силе у српској традицији, одувек су били јачи од силе аргумената што такође може бити предмет различитих научних, социолошко-политиколошких експертиза.³⁶⁾

Научници – правници се дакле недовољно „чују“, али није међутим све само због тога што су политичари, доносиоци одлука моћнији од зналаца, научника, па они опредељују научнике у којем ће правцу предлагати (законска) решења. У самом праву, као и у друштву постоје и неке унутрашње антиномије – супротности, због којих се не ретко догађа да нека, теоријски узев добра решења, у пракси ипак не функционишу. **(Пример – ситуација број 3)** тиче се бланко оставки и питања ко је власник посланичког мандата. Познато је да је Уставни суд Србије у своје време био пресудио да посланички мандати припадају посланицима, а не партијама (странкама), а с тим у вези треба рећи и то да је наша, а и не само наша научна јавност оценила да је ретроградно то што је у последњем Уставу Србије записано, а тиче се могућности бланко оставки, односно увођења система да је мандат у власништву партије. У вези са тим се истиче да ни у једном уставу у Европи не постоји једна таква одредба о бланко оставкама и партијском власништву посланичког мандата.³⁷⁾

У политичкој и уставној теорији се сматра да је замена императивног, слободним мандатом, једна од врло важних тековина Француске буржоаске револуције, те макар и због тога, увођење неке врсте новог императивног мандата кроз одредбу да партије могу смењивати непослушног посланика није добро решење.³⁸⁾

Али, укидање бланко оставки и везаног, императивног мандата, аутоматски ће произвести различите видове „трговине ман-

36) Могло би се на пример говорити и о томе да смо то „преузели“ од других, односно да се то о аргументу силе „прелило“ са међународног, на домаћи ниво, са нивоа непоштовања међународног права од стране међународних моћника, на унутрашњи ниво домаћих, локалних моћника. (Радмила Накарада, „Случај Космета – јединствена произвољност“, *Социолошки преглед*, 3/2007, стр. 356)

37) Ненад Вуковић: „Уставне границе „партијског“ мандата, www.nspm.rs/srbija-medju-ustavima/ustavne-granice-partijskog-mandata.html

38) Златија Ђукић-Вељовић, *Огледи о политичком представништву и изборима*, Правни факултет у Београду, 1995, стр. 56-57 (Цитирано према Миодраг Јовановић, „Демократска консолидација и политичка корупција – случај Србија“, у зборнику радова *Корупција, основни појмови и механизми за борбу*, приредио Горан Илић, Правни факултет, Београд, 2007. стр. 36)

датима“ и политичке корупције.³⁹⁾ Ово је типична ситуација за оно што би се могло назвати унутрашња, логичка антиномија права. Ако хоћемо да применимо европске стандарде, онда ћемо „отворити“ врата корупције, а ако хоћемо да спречимо корупцију, онда ћемо морати да се „одрекнемо“ неких европских стандарда.

Слична овој, јесте и ситуација у вези са, на пример кривичном одговорношћу за лекарску грешку, лекарску несавесност. Ако бисмо строго, стриктно, доследно, лекаре за своје (њихове) грешке, кривично осуђивали на казне затвора, онда бисмо врло брзо дошли у ситуацију тзв. дефанзивне медицине, тј. дошли бисмо у ситуацију да лекари више не би желели да се уопште баве својом професијом и да предузимају било које лечење, нарочито она лечења која су по природи ствари, ризична.⁴⁰⁾ Зато се уместо кривичне одговорности, када су лекари у питању, све више инсистира на грађанској одговорности, односно на увођењу система осигурања од одговорности.⁴¹⁾ Јасно је дакле да ту имамо својеврсну антиномију, противуречност, односно, јасно је да право, слично као и медицина, слично заправо као и све научне делатности које третирају човека као таквог, није делатност у којој су 2 и 2 увек само 4. Проблем је дакле у томе што, када се ради о физици, хемији, биологији 2 и 2 заиста увек јесу 4, али, када је реч о човеку, без обзира да ли се ради о медицини, или праву, 2 и 2 не морају увек бити 4. Правна наука ту дакле не може помоћи, не може одговорити да су 2 и 2 4, она може рећи следеће: „треба осудити лекара за његову евентуалну несавесност, то је добро за самог пацијента, али ако то буде претерано и често, онда то врло лако прелази у своју супротност, у нешто што је контрапродуктно за самог пацијента“. Правна наука такође може рећи и то „посланик, а не партија треба да буде власник мандата, али врло лако то може постати контрапродуктивно и довести до бујања корупције“. Доносиоци одлука тада практично остају без директног одговора на постављено питање, „колико је заиста 2 и 2?“

Све у свему, врло често правни научници и нису у стању да неке ствари дефинишу до краја, односно да се у потпуности и до краја одреде за ову или ону страну, а доносиоци одлука од њих то управо очекују и захтевају такво поједностављивање и шематизовање.

39) Јован Ћирић, „Проблеми политичке корупције“, *Социолошки преглед*, 4/2008, стр. 540.

40) Јован Ћирић, *Објективна одговорност у кривичном праву*, Београд, 2008.

41) Владимир Чоловић, „Осигурање од лекарске одговорности“, *Страни правни живот*, 3/2010 стр. 33-56.

Постоји међутим још један проблем, који бисмо могли назвати претерана правна регулатива, правни нормативизам, односно, реч је о једној све израженијој појави карактеристичној и за Србију и за друге земље, да се доноси исувише велики број закона и других правних аката (подзаконских аката) којима се покушава регулисати читав економски и друштвени живот. Данас постоји не на стотине него на хиљаде различитих закона, што се све више мултипликује постојањем и тзв. Европског права, због чега и на домаћем нивоу треба вршити одговарајућа усаглашавања, одговарајуће законодавне активности. У таквој ситуацији, неколико проблема може доћи до изражаја. Један проблем је непознавање закона, те у вези са тим проблеми правне заблуде. Можемо ли ми и данас примењивати правило да непознавање закона не ослобађа, данас када објективно узев не постоји особа која може рећи да познаје (све) савремене законе.⁴²⁾ То је један проблем, а други проблем се састоји у брзини усвајања, доношења, па и писања данашњих закона. Помињали смо већ ситуацију од 85 закона усвојених у току једног дана,⁴³⁾ као и то да се власт тиме хвали. Овде се истовремено отвара и питање писања закона у једном чисто техничком смислу, односно поставља се питање, има ли довољно времена да се закон осмисли до краја, смирено прочита више пута, да се поједини делови закона међусобно усагласе, или се догађа да се све пише на брзину, па да онда испадне да „члан 1“ противуречи „члану 101“, односно да се појављују бројне техничке омашке и неконзистентности, које се понекад не дају уочити када се закон на брзину пише и чита, али, касније у примени, то долази до изражаја. То бисмо могли назвати **пример – ситуација број 4** – писање и усвајање закона на брзину, нарочито онда када се закони само (лоше) преписују из лоших превода страних закона. Једноставно, нема се времена да се ствар до краја промисли и осмисли, да се ангажују стручњаци, научници, институтске екипе, већ се поступа на начин да се донесе закон тако што се преведе неки страни закон, или што је још горе, тако што се „преведе“ хрватски превод неког европског закона, па онда тек касније, када га треба применити у пракси, испостави се да га је немогуће применити, или да се може применити, али то онда много „кошта“. Наводимо ту један, рекли бисмо готово неприметан детаљ из Закона о трансплантацији органа од 03.09 2009. године. Ради се о члану 17 тог закона, који говори о етичким одбори-

42) Јован Ћирић, „Нова концепција правне заблуде“, у зборнику радова *Казнено законодавство: прогресивна или регресивна решења*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2005.

43) Златко Николић, „Правни транспланти – од потреба до злоупотреба“, *Правна ријеч*, 23/2010 стр. 223.

ма у здравственим установама и о њиховим улогама у пословима трансплантације. Реч је о ставу 2 тог члана који каже: „Сагласност из става 1, тачка 1 (сагласност за узимање органа од живог даваоца) овог члана, Етички одбор даје након увида у медицинску документацију, тако што сви чланови Етичког одбора стављају свој потпис испод потписа даваоца на изјави о престанку живог даваоца“. Шта ово заправо значи? Да ли то значи да се члановима Етичког одбора не дозвољава право на издвојено мишљење, што је апсурд своје врсте?⁴⁴⁾ Такође је и апсурд да на пример неко из неког, само њему знаног разлога одбија да да сагласност, односно да стави свој потпис, па да онда то *de facto* има значај, утицај на целокупну ситуацију. Да ли на пример инат неког члана Етичког одбора, читаву ствар доводи у питање и да ли се онда све своди на убеђивање једног члана? А шта ако је један члан Етичког одбора службено одсутан, а треба радити брзо? Једноставно речено ова цитирана одредба је врло апсурдна, али она такође одлично показује да има много закона, да се у мноштву донетих закона, наука не пита, не консултује, да се закони доносе на брзину и без много дискусије и промишљања, те да се тек касније може догодити да се у пракси појаве проблеми.

Такође треба поменути и то да се од стране појединих „*decision maker-a*“ може чути, можда понекад заиста искрено обраћање научној јавности у том смислу да би се научници морали сами изборити за свој повољнији статус, првенствено за то да их „доносиоци одлука“, политичари боље чују и више слушају. Ово је у највећој могућој мери ипак наивно, али у ствари и бесмислено. Бесмислено је, па на неки начин и понижавајуће да научници „вуку за рукав“ „*decision maker-e*“ и да их убеђују⁴⁵⁾ да треба да их саслушају и послушају. То би се пре или касније свело на то да научници треба да буду трговци, „саморекламери“, сопствени менаџери. Живимо наравно у временима у којима се без рекламе, маркетинга, менаџмента, не може, али, уколико „*decision maker-и*“ немају макар у најосновнијим цртама свест о томе шта је то наука и у чему је њен значај, односно немају извесно „страхопоштовање“ према људима који се баве науком, онда ту никаква реклама не може много помоћи. Са друге стране, можемо доћи у ситуацију да научници првенствено постану трговци, што наравно читаву ситуацију може обесмислити. Натерамо ли научнике да се „препоручују“ доносиоцима одлука, политичарима, признаћемо да су и нож и погача у рукама политичара, а са друге стране учинићемо и то да на пије-

44) С којим правом укидати право на издвојено мишљење.

45) Без обзира да ли то чине преко ТВ, или тако што их сачекују у кабинетима.

дестал, као научне величине, избију не најпааметнији, најмудрији, највећи зналци, већ они што су најбољи трговци, саморекламери.

Овде долазимо до проблема пројектног финансирања науке. Пројектно финансирање науке, подразумева у ствари то да научник треба да уједно буде и сопствени менаџер, односно да буде тај који ће сопствени рад, сопствена сазнања и открића рекламирати. Човек који се налази на челу научне установе, или је руководиоц пројекта, треба више да се бави, више времена да посвети питању како ће његов институт, његов пројекат проћи на конкурс Министарства науке за наредни пројектни период, него да се бави научним истраживањима, писањем и објављивањем научних радова. Тако се догодило да је читава 2010. година у научном смислу била изгубљена, јер су се најбољи научни истраживачи бавили питањем да ли ће добити, односно како ће проћи на конкурс Министарства науке за наредни период 2011-2014, од чега је зависила судбина десетина, стотина, па и хиљада људи. Тиме су се бавили не само најбољи научници, већ заправо сви. Сви су писали извештаје, попуњавали обрасце, приказивали своје радове, те се самим тим ретко ко заиста бавио читањем књига, прикупљањем научне грађе и писањем. А када су извештаји написани, формулари попуњени, хрпе папира потрошене, настало је дуготрајно већање и ишчекивање. Настало је и оцењивање и „минуциозна“ анализа страних и домаћих рецензената. Може се наслутити да су страни рецензенти, били благодоклонији према свима нама, а да смо ми сами једни према другима били знатно оштрији, просто зато што смо једни од других зазирали доживљавајући једни друге као конкуренте.

И на крају крајева колико то све кошта и какав је ефекат свега, свих извештаја, оцена, анализа, састанака, а можда и свађа унутар српске научне заједнице, која и овако и онако није многобројна? Читава годину дана, научни радници у Србији, бавили су се сами собом, а заправо не оним чиме би требало да се баве. Можда је заправо то неке и био циљ. Јер, да су се бавили оним чиме је требало да се баве, (друштвени-правни) научници би можда рекли нешто што се уху „*decision maker*-а“ уопште не би свидело. На пример то да деца која протестују против „геј-параде“ нису никакви фашисти, хулигани, битанге које треба језиво казнити, или пак то да је реформа правосудја један анти-правни, анти-европски, анти-цивилизацијски чин.

Систем пројектног финансирања значи заправо увођења система несигурности, несигурности онако како и колико је несигурност синоним за тржиште само. На тржишту нико не може бити сигуран и у томе је тајна снаге тржишта – нико се не може опусти-

ти и свако мора бити непрестано „у грчу“ и увек спреман на ново доказивање, али, да ли је то прави амбијент за научно, или било које друго стваралаштво? Ако сте стално „у грчу“, а код пројектног, симуловано – тржишног финансирања ви сте стално у грчу, нема креативности, а без креативности и без слободе, која је синоним за креативност нема ни науке. Осим тога, ако ви унапред знате шта ћете истраживати, до каквог открића планирате да дођете, то онда и није неко истраживање. Понекад научницима морате дати стваралачку слободу и креативност за истраживање непознатог. Када улази у истраживање, научник увек улази у истраживање нечега непознатог, те му се мора дати прилика, слобода, могућност да се креће у том простору „непознатог“. У супротном, у свему ипак нема ничег новог и непознатог, све је у ствари старо и познато – компилација старог и познатог. У неким случајевима, можда човек заиста може знати и планирати куда да иде, куда да истражује и до чега ће све доћи, али у добром броју случајева не – човек не може знати до чега ће доћи тамо куда се упутио. Пројектно финансирање науке подразумева међутим да човек-научник унапред, пре него што се отисне на путовање – истраживање, састави план и пројекат и да у том плану и пројекту до у танчина каже - образложи где ће стићи, колико ће новца потрошити и какви се резултати могу очекивати, што заправо значи да ништа ново он неће ни открити, већ евентуално само то да ће систематизовати нека друга, већ постојећа знања. Колумбо и његово откриће би се могли окарактерисати као потпуни промашај, јер он није остварио постављени пројектни циљ – задатак – тражећи Индију, открио је Америку. Колумбо би био врло лоше оцењен од стране рецензената и питање је да ли би уопште добио другу шансу, питање је како би прошао на новом пројекту, или би се можда он ипак „опаметио“ и „заиграо према бирократским правилима игре“, те би тада од рецензената добио највише могуће оцене. Истина до Америке не би стигао, њу не би открио, али би он лично и његови пројекти били високо котирани. Можда би се Колумбо и вратио са пола пута, да га његова шпанска краљица Изабела, није опремила са свим оним што му је тада било неопходно и да му је дала слободу да иде изван унапред планираног (пројекта)? Можда би се Колумбо задовољио Канарским, или неким другим острвима на половини Атлантског океана, да је морао да брине о „пројекту“? Овако знао је макар само то да су финансије за његов пут сигурне, па макар он открио „само“ Индију. Неким људима, научницима пре свега, морате омогућити да путују у „непознато“, да истражују, а резултати ће доћи сами по себи. Ако научнике „пустите“ да истражују, можда ће неко од њих и доћи до „Америке“, у супротном, у систему „пројектног финансирања –

истраживања“ сви ће се задовољити само „Канарским острвима“ и даље, ни према Индији, ни према Америци, неће ићи.

Наука је синоним за стваралаштво, а стваралаштво за креативност. Бити креативан, значи размишљати нестандартно, нешематизовано, изван шаблона, али, у вези са пројектним системом функционисања научних истраживања, управо ту искрсавају проблеми.⁴⁶⁾ Пројектни систем, подразумева пре свега то да вам неки други научник рецензира, тј. процењује да ли је пројекат који ви предлагате уопште вредан пажње, вредан финансирања. То у ствари може значити да неко ко је у систему, ко је у шаблону, ко је сав у стереотиповима, ко је у устаљеним шемама и догмама, треба да оцени и верификује онога који је сав изван шаблона и устаљених шема. Неко (Колумбо) верује да је земља округла и да се идући на Запад, може стићи на Исток. Тај неко (Колумбо) од догматизоване католичке цркве, од Торкемаде очекује „позитивну рецензију“ за свој пројекат. Јасно је да је то „немогућа мисија“, да се ту ради о својеврсном парадоксу, парадоксу који се разрешава или тако што се ипак на крају појави Краљица Изабела, која и сама размишља нешематизовано, нешаблонизовано, недогматски и на крају пусти истраживача да се отисне у непознато, или се завршава тако што истраживач, научник, на крају ипак уђе у шему, шаблон, стандарде, догме, компромисе, постане бирократа, бирократа који врло добро успева да попуни тражене формуларе и обрасце и погоди која је музика тренутно тражена. Ми сви знамо за Колумба, који се отиснуо у непознато, који је упркос свим Торкемадиним догматско-бирокупатским опструкцијама имао среће, ипак успео. Али, знамо ли ми колико има оних, који нису успели, колико има оних који су поклекли пред догматско-бирокупатским опструкцијама.

Наравно, могло би се рећи да је ипак претерано помињати Колумба и његово откриће, јер до тако нечег, данас више не може доћи. Али, ако то кажемо, ако кажемо да данас више не може бити тако великих открића, да ли ми то проглашавамо крај науке, слично као што је и Фукујама прглашавао „крај историје“, а што се, као што знамо, врло брзо показало као бесмислица. Код рецензија и пројектног финансирања, ви у ствари, врло често тражите од оних који не могу да схвате „разбарушеност“ и „оригиналност“ новог, да они то сагледају и рецензирају. Али, када би свако (рецензент) могао да схвати то ново, онда то у ствари не би ни било „ново“, већ заправо „старо“. Замислимо у том смислу такође и следећу ситуацију: „један научник – економиста је пре десетак година предвиђао

46) „Науке и технологије нема без слободе ума да буде свој“ – Срђа Трифковић, „Свет у зони сумрака демократије“ – интервју у *Печату*, од 11. марта 2011.

надолазак актуелне светске економске кризе, тј. да ће се (квази) марксистичке мере државног интервенционизма морати масовно предузимати, управо у САД. Шта мислите, како би га оценили, рецензирали други научници, нарочито они који прихватају modele неолиберализма.

Све у свему, ако хоћемо стварну слободу научне мисли и стваралаштва, креативност и критичност према актуелној политичкој, друштвеној, правној стварности, онда то не можемо постићи тиме што ћемо путем пројектног финансирања научнике терати да стално конкуришу, међусобно се оцењују, рецензирају и попуњавају поједине формуларе. Односно, терати их да не буду превише „нови“, како би их они који их рецензирају могли разумети. Осим тога, институционално финансирање се из још једног разлога појављује као адекватније и ефективније. Научни рад не сме бити последица састављања појединачних тренутних, садашњих *ad-hoc* тимова, већ је ипак ствар неке дуготрајније формације, тимова који дуже трају и трајаће и пре дотичног, али и након тог пројекта. За бављење науком, поготову за школовање, усавршавање младих научника, није довољно само то да имате један лаптоп и да сте повезани на интернет одакле црпите знања. Потребно је макар само то да постоји и једна, нешто организованија и богатија библиотека. Без институционалног функционисања, нема ни функционисања библиотечке делатности. Могу ли, без обзира на све компјутерско-интернетске иновације, класичне библиотеке бити сасвим запостављене? Наука се не може развијати у *ad-hoc* НВО – тимовима, наука није ствар само даровитих појединаца, па макар ти појединци међусобно били повезани у појединачне лабаве тимове. Наука, па макар то била и правна наука, јесте тимска ствар, што ће рећи, ипак једна институционална ствар.

Питање да ли се нешто финансира и организује кроз институционално или пројектно финансирање, чини нам се да је од изузетног значаја за остваривање амбијента трајности и сигурности, тј. слободе стваралаштва и научне креативности, а ако научници не уживају у атмосфери слободе и ослобођене креативности, онда се наравно њихов глас нити може чути, нити може уважавати. Институционално функционисање – финансирање, подразумева (егзистенцијалну) сигурност и слободу, оно дакле што у принципу омогућава стварну слободу стваралаштва и пуну научну креативност. Пројектно функционисање и финансирање, онемогућава да се научници улеће и „успавају на ловорикама“, што, руку на срце, има свог ефекта и значаја. Можда је у том смислу једна комбинација пројектног и институционалног функционисања - финан-

сирања, нешто што би било најоптималније решење? Овако како сада ствари стоје, пројектно финансирање –функционисање научно-истраживачког рада, нарочито у друштвено-правним наукама, стимулише научнике – истраживаче да се понашају тржишно-довитљиво, што их никако не стимулише да буду слободни, креативни и нарочито друштвено-политички ангажовани и критични, јер то није популарно, то није тржишно-рационално. Тржишно-рационално понашања научника је не противуречити политичарима, већ им управо повлађивати.

III

Тако долазимо до треће групе питања, које се тичу тога да живимо у временима хипер-продукције, тј. својеврсне инфлације научног рада, текстова, чланака, монографија, али се ипак догађа да се реч научника, стручњака, чује све мање и мање. У питању је апсурд своје врсте.

Раније, када је било знатно мање образованих, учених, стручних људи, и код нас и у свету, чини се да се њихов глас далеко више чуо, поштовао, уважавао, него што је то случај данас, када је научника и резултата њиховог рада знатно више. Јован Цвијић и Владимир Дворниковић, Слободан Јовановић и Тома Живановић, да поменемо само неке, имали су врло изразит научни, друштвени, па и политички углед, значај и ауторитет, иако нису били чланови неке од политичких партија.⁴⁷⁾ Они су често били позивани да буду чланови одговарајућих државно-политичких делегација, када су политичари, „доносиоци одлука“ осећали да им је потребна помоћ, или макар само подршка струке и науке.⁴⁸⁾ Са једне стране, данашњи „доносиоци одлука“ изгледа да не уважавају никог из

47) Тако је на пример Михајло Пупин и као лични пријатељ Вудро Вилсона и као изузетно угледан научник и професор, био конзул Србије и Црне Горе у САД и на насловним странама Њујорк тајмса водио успешне политичке полемике, али и утицао да након I светског рата Банат припадне Србији, а не Румунији. О томе и на интернет адреси www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Kako-je-Srbija-nasla-zastitnika-u-Americi.sr.html.

48) На челу државне делегације на Мировној конференцији у Паризу 1919. налазио се наравно Никола Пашић као политичар, али чланови те делегације задужени за поједине области, били су и Јован Цвијић, Слободан Јовановић; Тихомир Ђорђевић (етнолог, фолклориста, културни историчар, професор Београдског Универзитета), затим Станоје Станојевић, Александар Белић. Треба ли да упоређујемо састав те делегације са делегацијом из Дејтона, или пак делегацијом која је заступала наше државне интересе пред Међународним судом правде из Хага. Неко би можда рекао да се данашњи научници нису понели довољно патриотски, те да је знатан број њих одбио да у свему учествује. Ми бисмо ипак рекли да се ради о томе да нису ни били позвани, ни консултовани, ни замољени да помогну. Осим тога, да будемо и цинични, имали су важнија посла од тога да пишу чланке, скупљају бодове и добијају вишу категорију.

света струке и науке,⁴⁹⁾ осим саме себе, а са друге стране, можда баш зато што их у бројчаном смислу има много више, као и њихових радова, чланака, књига, расправа, не постоји више чак ни име које када изговорите, „одзвања“ неприкосновеним ауторитетом. Једноставно речено, када нечег има премного, онда у том (из) обиљу праве вредности не могу доћи до пуног изражаја. Не да се тада не догађа да квантитет прелази у квалитет, већ се врло често догађа нешто сасвим супротно, - квантитет снижава квалитет. По једној специфичној психолошкој законитости, човек лакше и боље опази „неквалитет“ од „квалитета“, па му се онда под утиском тога, макар учини да је квантитет утицао на пад квалитета а не обрнуто. Односно, све ово би се на пример могло рећи и кроз један специфичан пример, специфичну замишљену ситуацију. Узмимо за тренутак у разматрање Владимира Дворниковића и његово епохално, капитално дело „Карактерологија Југословена“. Како би Дворниковић данас прошао код рецензената и аналитичара. Да ли би за ту књигу добио 5, 7 или 10 бодова? Или би можда Дворниковић постао „довитљивији“ и онда би уместо те једне огромне, али врло вредне, рекли бисмо незаобилазне књиге,⁵⁰⁾ написао на десетине, тј. стотине чланака, разбацаних и „изгубљених“ по неким часописима, које ширира публика наравно или уопште не чита, или мало чита. Дворниковић би тада накупио врло много бодова, али његов утицај на научну, као и ширу друштвену јавност био би неупоредиво мањи. У трци за бодовима, а то није само трка за бодовима, већ и за новцем, квалитет мора да трпи – морају се правити компромиси – потписивати своје колеге, потписивати испод других својих колега, потписивати неквалитетни радови, два или више пута писати исти радови, са измењеним насловима, или пак са незнатно измењеним садржајима.

Сасвим оправдано се стиче утисак да се више пише него што се чита, што је наравно поражавајуће у сваком погледу.⁵¹⁾

49) Нарочито не оне који су из супротног политичког тора. Занимљиво у вези са тим је да је на пример за првог главног правног саветника Министарства иностраних послова у комунистичкој Југославији постављен Милан Бартош, познат, између осталог и по томе што је био предатни радикалски првак. Комунистима је међутим био потребан Бартош зналац, стручњак и његова експертска помоћ. Слично је и са Михајлом Константиновићем, чланом избегличке Владе у Лондону, који изабран за првог поратног Декана Правног факултета у Београду. „Стручност испред политике“ рекли би неки данашњи политичари, који се у пракси међутим понашају сасвим супротно. Парадоксално, али испада да су комунисти били толерантнији и да су више уважавали реч стручњака – научника.

50) „Незаобилазне“ и за друге научнике, али и за општу културу образованих људи.

51) Мирко Васиљевић, Поздравна реч у својству Декана поводом доделе диплома на дан Светог Саве у Београду 27. јануара 2006. – у М. Васиљевић, *Изабране беседе*, стр. 85, Београд, 2011.

О квалитету написаног, у таквој ситуацији не треба трошити много речи, али зато многи показатељи могу говорити о „напретку“ науке, научне мисли. Све је већи број написаних и објављених радова, све је већа цитираност тих радова, развија се као посебна научна дисциплина и „сцијентометрија“,⁵²⁾ те се стиче утисак како је ситуација у науци све боља и боља, али, када сви много пишу, то је као да сви у глас говоре, што наравно ствара утисак једне какофоничне збрке у којој нико никог не слуша (не чита, не чује) што на крају делује ипак обесхрабрујуће за саме научнике, јер им се наравно намеће питање: „чему уопште писати и истраживати, када те неко (нико) не слуша (не чује)“.

Контрааргумент делује сасвим убедљиво, ако не би било бодовања и оцењивања рада (пројеката) научници би се потпуно олењили и врло брзо бисмо дошли у другу крајност да нико ништа не би радио (писао), те да би научна делатност тада постала „синекура“ за оне који су успели да се запосле у неком институту, а нису успели да се запосле на факултету. То би свакако било још и горе од садашње ситуације коју, као што смо рекли, одликује хипер-продукција, на жалост најчешће не много вредних и запажених радова. Могло би се можда рећи да постојећи систем пројектног функционисања-финансирања, те сцијентометријске маније бодовања, у суштини не говори о томе ко је најбољи, већ да говори о томе ко је најгори. Они са највећим бројем сакупљених бодова, су они који највише пишу. У ситуацији, када систем од научника тражи да се пише што више, може се врло лако доћи у ситуацију да је врхунац – идеал – једна књига сваке недеље. Какав је квалитет тих књига и каква је сврха свега тога, те колики је значај и утицај тих „једнедељних књига“, тих „брзометно написаних књига“, чини се да није потребно посебно истицати. Тако се и догађа оно што смо овде, на неки начин већ констатовали: нема више Џвијића, Дворниковића, Слободана Јовановића, Томе Живановића, нема више оних које би „доносиоци одлука“ заиста могли да ангажују да им реше неки конкретан правни, политички, дипломатски проблем.

То све наравно не значи да су они који су на зачељу „бодовне листе“ у праву, да они који нису написали ни једну књигу имају права да било шта приговоре оним другима са врха листе, назовимо их скрибоманима. Бодовна листа научника можда заиста не говори ко је најбољи, али ипак говори ко је најгори. Онај који месечно (недељно) пише једну књигу није најбољи могући научник, научник за углед, али је још мање за углед онај који ништа

52) Предраг Вукасовић, „ИСИ и анализа цитираности научних часописа – порекло, намена и основна начела“, *Страни правни живот*, 1/2009, стр. 211-231.

не пише, не ради. Потребно је пронаћи нешто што би било права мера, а то значи одговарајући однос између институционалног и пројектног, одговарајући однос између скрибоманије и нерада.

Иако је наравно свака генерализација увек проблематична, нарочито када је реч о људском друштву, неколико ствари би овде требало истаћи. Пре свега, чини нам се да би на крају неколико ствари могло да се закључи:

- 1) за успостављање „владавине права“, а то ће рећи ефикасног и ефективног правног система у којем је судство независно и у којем се поштују основни европски стандарди демократије и људских права, што има директне економске ефекте, - **правна наука је од изузетно великог значаја;**
- 2) **Утицај правника – научника у Србији је углавном мали, занемарљив.** Постоји неколико разлога због чега је то тако:
 - а) појава компјутера и компјутерских програма, осим несумњиво позитивних страна, неке ствари превелике симплификује, те се понекад може стећи утисак да и (правни) лаик много тога може разумети и разрешити, само ако има сав компјутерски програм који му је неопходан. Систем интернет поједностављивања „сам свој мајстор“ све више постаје и систем „сам свој адвокат (правник), а што наравно производи негативне ефекте за само право и правну науку.
 - б) зато што у Србији постоји традиционална доминација политике над струком – науком.
 - в) зато што наука понекад (најчешће), нарочито када је реч о човеку и људском друштву, и није у стању да даје сасвим лапидарне, поједностављене одговоре, у смислу $A=B=C...$
 - г) зато што постојећи систем пројектног финансирања, научницима и научним институцијама намеће непрестану симуловану тржишну утакмицу, а све то подразумева да научници све више постају сопствени менаџери, трговци, само-рекламери, те на крају из свега произилази да научници ослушкују потребе политичара („доносилаца одлука“) те им прилагођавају и сопствена истраживања и сопствене закључке и ставове.

- 3) Систем пројектног функционисања – финансирања науке – имплицира успостављање система квантификације (бодовања), што за даљу последицу има **инсистирање на квантитету, који нужно обара квалитет. Више се пише, него што се чита, па тако, уместо квалитетних научних радника који могу да понуде нека решења, имамо скрибмане**, а због свега тога, највећи број научних радника и није у ситуацији да се избори за одговарајући друштвени статус, углед, ауторитет који се поштује и слуша.

Jovan Ciric

JURISPRUDENCE IN SERBIA TODAY

Summary

The main question that was made in this article is what is the general position of the legal science, jurisprudence in Serbian society today? Do decision makers (politicians) respect science, especially legal science (jurisprudence) in Serbia today? For example, some social, legal problem appears in Serbia. The question is do decision makers respect results of the scientific researches, do they respect and accept what lawyers, scientists say, or they respect only particular interests? The author of this article considers that the impact of lawyers, legal researches, scientists in Serbia is small. Politicians, decision makers in Serbia are not ready to listen scientists, experts, especially when the word is about the law. When one law is adopting in the Serbian Parliament, it is not important public discussion, what says the science, what are the arguments of those who know, but how many votes in the Parliament got the law. So, arguments of science are not important, the only important thing is what was the result of voting and in that situation populism, demagogery and manipulations are more important than anything else. On the other side, the system of so-called project-financing stimulates scientists to publish more and more and because of that, there is a real hyper-production of articles and books in social science, so, someone could say that in Serbia people much more write than read. It is an absurd, but the main result of everything is the reducing of the quality, of what was written. Another question also could be made, when the word is about so-called project financing and that is who is going to make the right decision what project would win and by which criteria. One reviewer has to make the decision which proposal - project should be financed, but the problem is could he/she make the right decision,

could he/she foresees the results of the project. Every scientific research usually brings something new, but the problem is how it is possible that someone (reviewer) who operates with the old knowledge could understand new ideas. You have to give the freedom to the scientists if you want to get good investigations, and the system of project financing is reducing that freedom. Because of that the author of this article, thinks that it is better to make some kind of mixture between institutional and project financing.

Key words: jurisprudence; decision.makers; project financing; hyper-production of articles; reviewrs, project financing

ЛИТЕРАТУРА

- Михајло Аћимовић, *Судска психологија*, Београд, 1983.
- Чезаре Бекарија, *О злочинима и казнама*, (превод са италијанског) Сплит, 1984.
- Јован Ћирић, *Друштвени утицаји на казнену политику судова*, Београд, 2001.
- Јован Ћирић, „Нова концепција правне заблуде“, у зборнику радова *Казнено законодавство: прогресивна или регресивна решења*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2005.
- Јован Ћирић, „Невоље са упоредним правом“, *Страни правни живот*, 1/2008.
- Јован Ћирић, „Проблеми политичке корупције“, *Социолошки преглед*, 4/2008.
- Јован Ћирић, *Објективна одговорност у кривичном праву*, Београд, 2008.
- Јован Ћирић, „Виктимолошке злоупотребе“, *Правни живот*, 9/2010.
- Владимир Чоловић, „Осигурање од лекарске одговорности“, *Страни правни живот*, 3/2010.
- Јован Ђорђевић, *Друштвено-политички систем*, Београд, 1982.
- Rainer Faupel, *The Rule of Law*“, *Страни правни живот*, 2/2009.
- Ђорђе Игњатовић, „Државе са ниском стопом криминалитета – пример Малте“, *Страни правни живот*, 3/2009.
- Миодраг Јовановић, „Демократска консолидација и политичка корупција – случај Србија“, у зборнику радова *Корупција, основни појмови и механизми за борбу*, приредио Горан Илић, Правни факултет Београд, 2007.
- Драган Јовашевић, „Кривична дела корупције“, *Страни правни живот*, 3/2008,
- Рудолф Леградић, *Социологија права* – Београд, 1968.
- Драган Митровић, „Холизам и право“, *Архив за правне и друштвене науке*, 1-2/2004.
- Зорица Мршевић, „Организација редовних судова и положај судија у Енглеској“, *Архив за правне и друштвене науке*, 3-4/1990.
- Наташа Мрвић-Петровић, Здравко Петровић, „Накнада штете због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде у страним законодавствима“, *Страни правни живот*, 3/2010.
- Радмила Накарада, „Случај Космета – јединствена произвољност“, *Социолошки преглед*, 3/2007

- Златко Николић, „Правни транспланти – од потреба до злоупотреба“, *Правна ријеч*, 23/2010.
- Дејан Павићевић, „Врховни суд Уједињеног Краљевства“, *Страни правни живот*, 3/2010.
- Добривоје Радовановић, *Човек и затвор*, Београд, 1992.
- Bizina Savanelli, „Mutual Transition Spiral and Evolutionary Development of Single Positive Law and Plural Normative Order Related to the Comparative Normative Order Study“, *Страни правни живот*, 1/2011.
- Н.Срзентић, А.Стајић, Љ.Лазаревић, *Кривично право – општи део*, Београд, 1984.
- Зоран Стојановић, „Генерална превенција и заштитна функција кривичног права“, *Анали Правног факултета у Београду*, у част академика професора Милана Милутиновића, 1-2/1994.
- Снежана Стојановић, „Пореска конкуренција у савременим европским државама – случај Луксембурга и Швајцарске“, *Страни правни живот*, 1/2010.
- Дејан Шупут, „Извори казног права у области спорта и усклађеност српског права са међународним стандардима“, *Страни правни живот*, 1/2011.
- Мирко Васиљевић, *Изабране беседе*, Београд, 2011.
- Предраг Вукасовић, „Венецијанска комисија и њено бављење Србијом“, *Страни правни живот*, 1/2010.
- Предраг Вукасовић, „ИСИ и анализа цитираности научних часописа – порекло, намена и основна начела“, *Страни правни живот*, 1/2009.
- Слободан Вуковић, *Корупција и владавина права*, Београд, 2002.
- www.politika.rs/rubrike/Hronika/Ispravljaju-se-greshke-reformi-srpskog-pravo-sudja.lt.html.
- www.emportal.rs/en/news/serbia/120737.html.
- www.pecat.co.rs/2011/03/rukovodstvo-sanu-vodi-protivsrpsku-politiku/
- www.nspm.rs/srbija-medju-ustavima/ustavne-granice-partijskog-mandata.html
- www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Kako-je-Srbija-nasla-zastitnika-u-Americi.sr.html.

Resume

In Serbia almost everybody thinks that he/she is an expert for the politics and the law. People are not ready to interfere in the field of medicine, or in the field of chemistry, or biology, but when the word is about the law, the situation is completely opposite. It is very important for one society to have developed legal science (jurisprudence). Some people even consider that it is impossible to establish democratic relationships in one society, to respect human rights, as a matter of fact to establish so-called rule of law without having in mind what the science says. If the legal science is not respected, if nobody is listening what those who know about the law, say, then it is very difficult to say that in a such society democracy and the rule of law are on the very high level. The main question that was made in this article is what is the general position of the legal science, jurisprudence in Serbian society today?

First of all, the question is how legal science, jurisprudence is developed, but, generally speaking, that question could be made in some other way - do decision makers (politicians) respect science, especially legal science (jurisprudence) in Serbia today? For example, some social, legal problem appears in Serbia. The question is do decision makers respect results of the scientific researches, do they respect and accept what lawyers, scientists say, or they respect only particular, political interests of their parties? The author of this article considers that the impact of lawyers, legal researches, scientists in Serbia is small. Politicians, decision makers in Serbia are not ready to listen scientists, experts, especially when the word is about the law. When one law is adopting in the Serbian Parliament, it is not important public discussion and what says the science, what are the arguments of those who know, but how many votes in the Parliament got the law. So, arguments of science are not important, the only important thing is what was the result of voting and in that situation populism, demagogery and manipulations are more important than anything else. On the other side, the system of so-called project-financing of science, stimulates scientists, (legal) experts to say, to write exactly what politicians like to hear. Scientists publish more and more and because of that, there is a real hyper-production of articles and books in social science. So, someone could say that in Serbia, people much more write than they read. There are many articles and books but there is not so many famous experts, scientist like the situation was before, when the science was not so developed. It is an absurd, but the main result of everything is the reducing of the quality of books, of what was written. Another question also could be made, when the word is about so-called project financing and that is who is going to make the right decision what project would win and by which criteria. One reviewer has to make the decision which proposal - project should be financed, but the problem is could he/she make the right decision, could he/she foresee the results of the project. Every scientific research usually brings something new, but the problem is how it is possible that someone (reviewer) who operates with the old knowledge could understand new ideas. You have to give the freedom to the scientists if you want to get good investigations, and the system of project financing is reducing that freedom. Because of that the author of this article, thinks that it is better to make some kind of mixture between institutional and project financing.

* Овај рад је примљен 12. маја 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. јуна 2011. године.